

ANĐEO SA SENKOM, ILI ŽUDNJA ZA BIĆEM, POETSKI ANGAŽMAN ANE RISTOVIĆ

1.

Poetski svet Ane Ristović je mala istorija traganja za identitetom, u vremenu koje, brišući ga, zapravo ispostavlja nalog njegovom novom pronalaženju – gde mikrosvetovi osetljivih, uz to i posebna, senzibilna unutarnja optika žene, potraga subjekta za „svojim delom sveta“, bez obzira na jezike i granice koje ga privremeno na geopolitičkim kartama definišu, ali i pripadnost svom jeziku, koliko i jeziku univerzalnog nasleđa kulture, i posebno, Poezije – čine da poetska reč Ane Ristović nosi uvek snažan naboj prihvatanja iskustva, onoga što je u važnim delima poetskog nasleđa ili savremenika već napisano, ali što se istovremeno iskazuje i kao neposredni ispis sopstvenog trenutka u vremenu, a između ostalog, i kao snažan trag vlastitog, kontinuiranog *pisanja čitanjem*.

U isti mah, njen poetski nalog čitanja nosi u sebi zaboravljeni drevni san o lirskom biću, višestrukih i nesputanih mogućnosti, nepresušne energije *arhetipa stvaranja*, koji, uprkos svim frustracijama, putuje kroz vreme i prostor, podjednako drevan i nov, i koji kao tajni resurs stvaralačkih priroda, uspeva da se obnavlja, i da u različitim dimenzijama svoje naporene jednostavne modernosti daje svoje odgovore trenutku, i večnim pitanjima Poezije. Ova crta stvaranja Ane Ristović čini da poređenja sa drugim pesnicima, i određivanje njenog mesta u kontekstu srpske poezije, shvatamo u širem kontekstu, uslovno, dok se u suštini njeno određenje može tražiti u parametrima same Poezije, među imenima i poetikama pesnika koji joj u ovom poimanju i dosezima pesničke stvarnosti, mogu biti bliski.

Taj obuhvat je širok po meri njenog razvoja – od začaranosti poetskom pričom, melodijom koja traga za sopstvenim muzičkim replikama kojima formuliše odazive na bajkovitost tradicije upisane u sam koren poetskog saopštavanja – njene prve zbirke – do složenih deli, koje grade slikovne i smisaone sponse sa svetom koji beleži sveopšte odbeglosti – opšte migracije, putovanja od jednog do drugog prihvatnog punkta, na nova ostrva značenja – kao uporišta egzistencije i stvaranja.

Poetski odgovor Ane Ristović su, upravo stoga, male ode različitostima, izrečene mogućnostima uvida, nad šarenolikim razglednicama sveta, mitopoetskim legendama, pričama ili darovima onih koji joj takve darove pružaju, i čine tako jedan pripremni, bogati plan Aninog samoiskazivanja – koje će, svakom knjigom, ostati posvećen *odbrani doma i identiteta* – drevne zemlje porekla – *Poezije* – sazdate na trajnim privrženostima duhu istine, polovima različitosti, Čoveka, Žene, Knjige i sveta, danas na brzim tračnicama putovanja u neizvesno, gde je upravo Subjekt sâm otkrivalac i čuvar zaboravljenog blaga, ili zaboravlje-

nog putnog prtljaga na nekoj od stanica veka – koji će postati nova knjiga, novi izvor značenja. Prihvatanje stvarnosti, života i sveta kao knjige – nedovršenog i nesavršenog sadržaja – koja se neprekidno dopunjava, i transmituje, kao sopstveno, najličnije iskustvo, i ujedno „univerzalnost lokalnog“ (Vilijama Karlosa Vilijamsa) i koja se, iz poetičke optike i stvaralačkih odlika modernosti poezije polovine veka, prenela u putnu i književnu zbilju pesnika kraja stoleća. U isto vreme, to je iskustvo obrazovanog pesnika, visoke receptivne snage, otvorenih čula, koji izlazi iz granica sopstvenog ega, ali se ne odriče ni one produžene linije poetske, pa i ženske senzibilnosti, koju je naglašavala Deniz Levertov (1923–1997), potrebe da se dotiče svega što je u samim čulima – ali „ne nužno u vidljivom svetu“ – i što kao unutarnje iskustvo, „postaje nešto istinsko“. Ova aura poetskog značenja i smisla, koja omogućuje pesniku da bude u sebi i istovremeno u dubokom unutrašnjem biću Poezije, ali u isti mah i u realnosti – da čuje, vidi, spoznaje, i ono što stvarnost zaglušuje, potiskuje – jedna je od najplodotvornijih crta pesništva Ane Ristović.

Setimo se, u tom kontekstu, uvodnog teksta zbirke Ane Ristović *Uže od peska* (Gradac, Čačak, 1997), „Ajakučo“, gde pesnikinja ispisuje ne samo osnovu i pretekst ove pesničke knjige, već i svoju poetičku osnovu. U opisu kolone slepih, povezanih jakim užetom, koja dolazi da svim čulima, *izuzev vida*, oseti i doživi vidljivi, opipljivi svet, i u kidljivosti sudbina ljudi, koji, u lancu zbivanja i istorijskih udesa, gube vezu sa najbližim, rodnim tlom, gradi se metafora onoga što prati egzistencijalne udese, kao vid stalnog izbeglištva iz vidljivog, u borhesovski čitljiv, unutarnji svet – u stalnu potragu za izgubljenim. Kada govori o velikim *pesničkim prenosiocima takvog smisaonog lanca*, apostrofiranog u ovoj zbirci – Rilke, Dante, Meterlinik, Džojls, Beket, Miloš i Brodski – Ana Ristović pokazuje upravo neobično zrelu percepciju neostvarenog saglasja između onoga što neposredna realnost doseže i nudi, i onoga što kao njenu neusklađenost, nepravednost i okrutnost, svet umetnosti neizbežno i senzibilno registruje. Široke konfrontacije putnih doživljaja, „otkrića“ sveta, u svoj njegovoj geografskoj i kulturnoj raznolikosti, i putovanja kroz svet književnosti, osetljivo beleže nepomirljivost njihovih tokova, odsustvo njihove korespondencije, kratkotrajnu „radost posedovanog“, a Anina pesnička vidovitost je pretvara u „Priču koja traži izgubljeno“ („Priča mlade devojke“, iz iste zbirke) i trajnu okosnicu njene poezije. Relikt postojanja, iz kojeg posebna energija bića gradi osećaj potpunosti i celine, *oživljeno biće*.

Takav luk Aninog poetskog mišljenja i htenja iscrtan je sve do njene zbirke *Ruke u rukama* (Arhipelag, Beograd, 2019), koja razlistava obilje značajnih opaski, refleksija, dijagnoza novog doba i aktualnog vremena. Tako se u Aninoj poeziji skicira sama Knjiga, čiji kontekst, naporedo sa upečatljivim fragmentima života, iskazuje posvuda jednaku čežnju i gde je poetički zahtev duboko saglasan sa prizivom revitalizacije elementarnih snaga postojanja. Jednako je delatna ta sila, koju čak prećutno priziva njena „Surova pesma“ – surova istina: „spržena trava pod stopalima svuda je samo / sećanje na zeleno volim te zeleno, / kad pogledaš u nebo vidiš razjarenu zvezdu, / sunčanog boga u pretklimatskoj stisci“... Zaborav poezije, u tom kontekstu, jednak je zaboravu testamentarnog nasleđa, koje ispisuje svaka travka, svaka životodarna nit, jednak je zaboravu sunčanog boga, tvorcu i pokrovitelju života.

U tom pogledu je Ajakučo (budući da je stvarno mesto, na obroncima Anda, sa svojom istorijskom memorijom), svojevrsna paradigma – postojanje nepresušne i neuništive dimenzije realnosti, koja može živeti i opstati u imaginativnim svetovima, u vremenski prenosnoj energiji onih koji misle i sanjanju. Kao realnost posebne vrste, bez koje nema ni one druge – koja pripada svakoj kreativnoj individualnosti ponaosob, koja mora zamišljati, promišljati, čak i verovati u neopipljivost, taj nepresušni izvor svoje misije – potrage za izgubljenim, okrnjenim, fragmentarnim reliktom sveta, koji, u nekim drugim prostorima doseže i živi svoju potpunost.

2.

Koliko ova realnost beskonačnosti, kao igra mogućeg u nemogućem, može biti uverljiva, pokazuje sam život – spoj životnih detalja koji uvek saopštavaju svoje priče – što postaje i ostaje zaštitni znak svake, pa i najlirskije pesme Ane Ristović. Spoj koji i nehotice ukazuje na značaj kreativnog odgovora, što nastaje iluminantnim delovanjem podsticaja koji potiču iz sveta reči, legendi, književnih citata, ili sveta slikovnog i filmskog dočaravanja realnosti (česte reference na književna, slikarska ili filmska dela, i pojedine njihove sekvence), pa čak i snovnog. I gotovo neprekidno, u ovoj poeziji, prisutni su osvrtni na opazajno, u svakidašnjem životu, koji efektno ukrešu varnicu, osvetle put ka refleksiji, ili zamišljenoj slici. U nekoliko stihova jedne pesme („Provedosmo jedno veće zureći u sliku ulice u Delftu“, u zbirci *Uže od peska*), pesnikinja čak i čas intime, upravo pred slikom, pretvara u vratnice koje vode u novi, naslućeni prostor druge realnosti: „I kada bi se dodirnuli, putujući / dlanom preko lista / zaboravivši jedno na drugo / to bi bilo samo odobrenje stvarnog sveta / da seobe unutar naših ukočenih tela / mogu da počnu“.

Onaj lanac srodnih, u tekstu „Ajakučo“, u tom smislu je blizak lancu u kome „sudbina jednog uvek jamči za desetine što slede / Mačado, Miloš, Brodski, Dante“ – što vezani su za reč, kao oružje, i govor koji im je najbolje znan. Govor, u kome je uvek prisutna priča o izgubljenom. Skica *anđela sa senkom* iz upečatljive pesme ove zbirke („Ovo bi moglo biti nebo nad Stokholmom“), prisustvo je u sadašnjosti – koja je uvek poneki nov vid raskida ugovora sa anđeoskim bivanjem, sa idealnim „neбом“ – i ulog na kartu u igrama koje su trajna varljivost, i gde se rajevima ne duguje ništa, a od *anđela sa senkom* traži tek toliko da se „izmiri račun“, i „svede bilans dana“ – otvarajući samo pesnicima i nosiocima posebnih misija taj nalog da sa najboljim oružjem zastanu, pred senkom uvek nekog novog poništenja.

Granično polje, gde sva je težina svesti o izgubljenom, i kolebljivost onog što se čini pouzdanim, u poeziji Ane Ristović ispisuje mapu traganja za plodnim, ali i rastrežnjujućim viđenjem svega što se punim plućima doživljava – posvećenost trenutku saznanja i emocija, koji mora biti toliko opremljen pouzdanošću reči, detalja, memorije, da se može suprotstaviti neotklonljivoj senci. Tragovi tog čudnog putovanja prepuni su iskri stvaralачkih i saznajnih podsticaja, koji u istu ravan stavljaju važnost artefakta, životnog podatka i legende, koliko i istoriografski tačnog podatka, čak i ako se samo podrazumeva, ili apostro-

fira. Poput pesme „Ostrvo Bolko“, poljskog pesnika Pavela Marćinkjeviča (1969) u kojoj činjenice i gotovo snovno udaljena opsežna istorija postojanja ovog mesta (region stare Silezije, geografski smešten većim delom u Poljskoj, manjim pak u Republici Češkoj, upamtio je, i danas pamti, najbolje fragmente svoje istorije, ali i drevnih i današnjih spona, koje simbolizuje Odra, posle Visle, najveća reka u Poljskoj) u procepima daljih vremena mistično nagoveštavaju davno tkanu potku života, uz jednako pokrenutu poetsku imaginaciju, kao poseban izvor asocijacija i predstava što vode do spoznaja o nama samima, u nasleđenom fragmentarizovanom svetu, koji će i sam postati nasleđe svetova. Takav kakav jeste, ulovljen okom i poimanjem pesnika, kompleksniji upravo po uvidima koje pruža istorijsko pamćenje i poetsko saznanje, a dalekosežniji i istrajniji po toj unutarnjoj i gotovo intuitivnoj volji da traje, upravo u takvoj kompleksnosti vizija i pretpostavki, kao i u prostom fakti da i ono što je neizrečeno postoji u realnom životu, ili u svakom naoko jednostavnom stihu ove pesme. „Dvojica penzionera šetaju oko / Raspuknute stene – spomenika sećanja. (...) – U beskrajno uskoj pukotini / Između onoga što je bilo i onog što će biti, / Na samoj granici sna, // Odvija se kratkotrajna predstava. / I premda znam kuda me vodi / Moja grešna ljubav, svakom tom trenutku / Svakom detalju, kažem: da“ (*Rečnik mlade poljske poezije*. Antologija poezije poljskih pesnika rođenih 1960–1990, priredila i prevela Biserka Rajčić, Treći trg, Čigoja štampa, Beograd 2013, 173). Ne mali zadatak na graničnom polju – brisanja i potvrde postojanja.

Sam život, koji ovaj pesnik, čak i ne izgovarajući, iznosi kao podrazumevanu težinu i opsežnost nasleđa uplovilog u zavodljivost savremenog, koju iskazuje jednostavno, naznakama „ljubavi prema svakom detalju“, čini ovu pesmu čini jednako modernim, novim doživljajem realnosti, koliko i delićem poeme o trajanju. U samoj suštini, ta žudnja korespondira sa mnogim motivima Anine poezije. Čak i kada oni govore o živoj, aktuelnoj zbilji. Čini se, nigde to rečitije nije izraženo nego u knjizi *Ruke u rukama*, po opaskama koje se odnose na zaborav, a opet i na tragove upisane u evropske gradove i njihove dramatične povesti, kakva je za prave „čitače“ i danas berlinska scena, živo dočarana pesmama iz ove Anine zbirke. Strožerna pesma ove knjige upravo sažima ta iskustva čitača sumornih vremenskih tragova, u jednostavnu želju za predahom, „u neistorijskom trenu“. „Muzej neistorije sveta“ jeste priziv trenutka u kojem se istorija, na dugom odmoru, odriče svojih pohoda i osvajačkih prostiranja, izloženih tamo gde su „lepe kolekcije onog što je / jedna nacija opljačkala od druge / nazivajući to / nasleđem civilizacije i epohe.“

Jer gradovi, kao i mi sami, pristizemo izdaleka, prolazeći kroz višeslojnost oblička i značenja, što nose sećanja na davnost, naslućenu prvinu, u kojoj je senka bila bliža suštini, u vremenu što čuva i sećanje na drevnost, naslućenu prvinu, sve do nepostojanja, ukidanja senke. A „ljubav prema svakom detalju“ učvrstila je i pouzdanost pesničkih projekcija i same Ane Ristović, budući da i vremenske geneze, u čudesnim pesničkim postavkama, posvedočuju upravo predmeti – i napokon, klima vremena, „vazduh koji udišemo“, kako glasi naziv jedne Anine pesme (*Život na razgledici*, Plato, Beograd, 2003). Pitanje kako prihvatiti, drhtavih kolena, tu „večnost“ darova, ako je vazduh koji udišemo „samo višak / nećijih velikih pluća“ – može se shvatiti i kao početak velike poetske priče Ane Ristović o predme-

tima kao prenosiocima poruka i energije, koji nas uvek podsećaju na meru izgubljenog, čije prisustvo u drugom vremenu jeste uslovna večnost, mera nezaboravljenog. Tako osetljivi lanac porodičnih istorija, povesti o gradovima, o vremenima, okovan i raskovan običajima i navikama, utilitarnošću i sentimentom albumskih sličica, u najneposrednijem smislu postaje „lanac ljudske vrste“. Kidljiv ne tamo gde prestaje upotrebna vrednost njegovih činilaca, već tamo gde se kida sama memorija. I kao da dijagnostikuje vreme kojem pripada, u pesmi „505 sa crtom“ (koja skromno najavljuje njene nove prozne zapise o starim ili zaboravljenim predmetima), pesnikinja kaže: „Koga da se plašiš, od čega da bežiš? / Od svega pomalo, / ni od čega previše“, a oku pesme se, kratkom serijom putovanja kroz gradove (pesma „Gradovi“, iz iste zbirke), i još preciznije, primiče iznijansirana slika tog već usvojenog kohabitiranja sa stalnim pratiocem, Senkom: „U petom je zavolela fasade / i ostala tamo, da brani / ostatke neverovatno lepog / od ostataka već davno / neverovatno raspadnutog“. Impresionira povratak ovih motiva, kao istovetne poetske žudnje za očuvanjem izgubljenog, zaboravljenog, onog što se upisalo u negdašnje živote, onoga što je zapravo predstavljalo duh i atmosferu same životne suštine, u mikrookruženjima porodice, ambijentu susedstva, pejzaža prepoznatljivih po bliskosti ljudi i gradova, istovetnih, oplemenjenih detalja stvarnosti, čijem daljem opstanku, bar u memoriji, pesnikinja ispisuje svoj omaž u *Knjizi nestajanja* (u pripremi). Dirljivo je sa koliko oplemenjene snage podsećanja izranjaju iz ovih stranica, predmeti, aparati – albumi i herbarijumi – u kojima se „banalnost“ svakodnevnice pretvara u zlatna slova memorije, novonastale spone među ljudima koji će se sa setom setiti gotovo istovetnog detalja – i koji govore o humanizovanoj i emotivnoj strani veza, i često zanemarenoj suštini življenja, ispunjenoj unutrašnjom stranom priče o vremenu. I kada u svojim novim berlinskim pesmama prepozna jedan takav detalj, „muzej neistorije sveta“ kao da oživi, poput vlati davno svele trave, pod svežim kapima vode. Davni vrtovi detinjstva izranjaju iz ovih poetsko-proznih zapisa sa kraljevskom lepotom nadvisivanja rušnog i svelog. Poput jutarnjih zvukova, cvrkuta ptica, zveketa kofice sa mlekom, i spokojstva. „I svaki od tih jutarnjih zvukova uliva ti neko čudno spokojstvo i sigurna si: sve je u redu, sve će biti dobro – za mnogo godina kasnije.“ „Tako te ta stara vrtna pumpa za vodu iz tvog detinjstva podseća, uvek kad treba, da stvari nisu tako crne i da se uvek treba radovati novom danu. Duboko si joj zahvalna na tome. ‘Šta vam uliva spokojstvo i nadu?’, možda će te jednom upitati neko i neće mu sve biti baš najjasnije kad mu budeš odgovorila: ‘Zvuk vrtno pumpe za vodu’“ („Knjiga nestajanja“, *Polja*, br. 516, maj–juni 2019).

Krhka lirski struktura svake Anine pesme, jasnost i preciznost izraza, pri tom, nisu prepreka da ona bude i pesnička naracija, impresija zabeležena u prolazu, komadić papira istrgnut iz dnevnika, zapis nakon odgledanog filma ili šetnje u udaljena predgrađa. No lirski forma je tu po sebi vibrantna, kadra da emituje i suptilnu svest o tome da pesma može biti odgovor nedostajućem, na svim poljima, te je tu moguće istovremeno zabeležiti realno izgnanstvo Brodskog iz domovine, mesta rođenja i natalne karte njegovog maternjeg jezika, ali i njegovo samoizgnanstvo u poetske univerzume i poetski jezik, koliko i Holanovu svojevolsno odabranu samoću, *prostor sobe*, kao jednako značajne, paradigmatičke osnove za osobenu, autentičnu viziju koja se premešta u *sobu-svet*, gde osećaj poetske

suštine, oplemenjenija i humanija verifikaciona karta čovekovog postojanja, *trajinja istinitost* kao britki i duboki stvaralački odgovor pesme – nikada klonule, niti neme, pokloničke – vraćena tom svetu iz kojeg je izgnana. Uvek posebna, lekovita. Ni kraćeg, ni rečitijeg primera od pesme „Recept“, iz nove zbirke, sa pitanjem da li bi apoteka sa imenom Trakl bila moguća. „*Leka nema!* / pisalo bi / na svim jezicima“. Odista, od tog istorijskog bola ratova, zbog kojih je, kao očevidac, i bolničar na ratnom polju, često nemoćan da pomogne, pesnik doslovno oboleo od trajne depresije i na kraju samoubistvom okončao život za njega nije bilo uzmaka ni spasa. Dovoljno je pročitati njegove pesme „Melanholija“ i „Grodek“, pa shvatiti svu težinu ovog duboko pozleđenog sentimenta, od kojeg nema leka. Ali poezija je tu, ona kojoj će se okrenuti svako ko pročita zapis „Leka nema“, ona, koja leči svojim dalekournim saznanjem, opomenom i humanošću.

„Lečićemo se na osnovu sećanja ljudskih ćelija“ – kako kaže jedan od genetičara novog doba Petar Garjajev (*Novosti*, 28. oktobar 2018), jer takozvana *bazna matrica* ostaje sačuvana za čitav život, i omogućava dugovečnost, trajanje. „Genetska informacija, slična je našem govoru“, kaže ovaj naučnik. „Zato je veoma važno kakve reči koristimo“, te se tako molitva „Oče naš“, prevedena u sliku i zvuk, pokaže u svim duginim bojama, uz fantastičnu melodiju. Ono što govorimo i činimo, naime, tako postaje deo sudbine, fatalnog ili blagotvornog njenog ishoda, unapred zamislive tačke u budućnosti.

Značaj ovog nasleđa, njegove skrivene energije i potencijala za budućnost, dâ se prepoznati u pesmama i zapisima Ane Ristović u kontekstu njenog imenovanja „blaga“. Počev od poetskog zapisa o „Tuskulu“ (*Uže od peska*, 153). O Gradu koji možda jeste možda nije postojao – premda enciklopedijski fakti pominju *Tusculum* kao drevno latinsko ime za grad koji se nalazio u blizini starog Rima, a koji je, prema legendi, osnovao Telegon, sin Odiseja i Kirke. Urne i drugi tragovi svedoče o prisustvu Latina, ali je Tuskul dugo uspevao da se održi kao nezavisni grad-država. Čak i kada je pao pod vlast Rimljana, izvojevao je status samoupravnog grada. Tu je rimski orator Marko Tulije Ciceron napisao znamenita *Tuskulska pitanja*. Ovi disputi pokreću različita pitanja, od kojih se najčešće pominje odnos između dužnosti, i poštenja, a pojedini od njih inspirisali su i druge stvaraocce. No pesnička vizura Ane Ristović otvara temu iz drugog, oprečnog ugla: može li se zaposesti neukrotivo stablo, koje, i naopako zasađeno, ili napola presečeno, nosi u sebi sav trezor skrovitog sveta. Dragocenosti nerazpoznatljivih običnim okom, koje je bez sumnje imao u vidu i onaj koji se odvažio da u njegovoj krošnji sazda svoje stanište.

Ova čudesna pesma-metafora, kojoj ne mogu pronaći ravnu u poeziji mlađih pesnika pa možda i među pesnicima drugih generacija, alegorijski, ili prikriveni govor o prirodi umetnosti, inauguriše znak raspoznavanja celokupne poezije Ane Ristović, njenih spontanih, ali jednako i umnih odgovora na sve što oseća, vidi, sreće, na svojim dnevnim rutama ili posebnim putovanjima.

Poput „Ostrva Bolko“, poljskog pesnika, ni pesma o Tuskulu, Ane Ristović ni njene putopisne pesme nisu opterećene doslovnim geografskim i istorijskim indikativima. Oni izranjaju u spoznajama čitalaca, iz konteksta intime, lektira, zastanaka pred artefaktima i citatima, kao fragmentima viđenog, na realnim putovanjima, kao imaginarijum osvajanja

nevidljivog, putopis duše. A ako postoji genom duše, tog isceliteljskog, buntovnog i slobodarskog mirotvorstva, koji ulazi u genetsku sliku kolektiva, onda je to, u skrovitim poetskim pejzažima Ane Ristović, sposobnost da se iskaže i obnovi sećanje na punoću prvotne energije, nevidljivo prisutne u „vazduhu koji dišimo“. Njena pesma je stoga u znaku Crnjanskog – svojstvo da se nenametljivo iskaže suština, kao da u vazduhu koji udišemo eter – predočen čak i u deliću istorijskog, ali i u prepoznatoj kreativnoj snazi preživeloj čak i u prahu razrušenog, u ostacima potopljenog – obnavlja snagu sveprisutne energije početka.

3.

Gde počinje ova unutarnja priča, koja u poeziji Ane Ristović traje, ali se menja u svojoj gipkoj strukturi, kao i u oblicima, bojama zvuka i slika, dočaravajući male imaginarne plovidbe – koje ipak čine realnost – budući da počivaju u samom pesničkom biću i vode ga i obasjavaju iznutra, bacajući novu svetlost i na ono što im je povod – na spoljašnje?

Koegzistenti planovi njene pesme, uz opažaj, slučajnost, tu su da pokažu da postoji nešto više, što progovara iz ukupnog, emotivnog, mislenog bića, iz pesnika kao receptora drugih i drugačijih poruka, koje su pristigle iz umetnosti, filozofije, paganstva, religija, umetnosti – ali i nekog arhetipskog ukorenjenja, jednako stvarnog, kao što su i sve druge arhetipske mreže, oglašavajući se iza opipljivo realnog – smeštene u duboke korene bića koje i ono vančulno vidi, oseća i poima, do nečujnosti „...sve do gubitka slike, i čula“, kako stoji u jednoj od neimenovanih pesama zbirke *Uže od peska*, o grupi gluvonemih, uočenih na autobuskoj stranici za grad. Posmatrajući ih, pesnikinja njihovo nemo sporazumevanje prevodi u jezik govornih konvencija i uobičajene čulne recepcije, koja se najednom ukazuje osiromašena – kao da su ona, čula, zapravo bila „loš sporazum“, „tek podvodač / između mene i sveta...“, otkrivajući ključnu metamorfozu „podvodača“ u završnim strofama: „Beše kao da zaspah u truhu bešumnih kola / a probudih se iznenada usred tunela...“ „Dovoljno da u sledeći dan mogu poverovati samo uz izdaju čula“.

Čudesnim preokretom pesma dolazi do mesta do kojeg je vredelo putovati, uprkos čulnoj izdaji, i zahvaljujući njoj, sve do kraja tunela i puta bešumnih kola. „Kao da samo jednog časa beše mi obećano: / preseljenje u nevidljivi grad / koji na stanicima, njih desetak / vešto opisao rukom.“

Vrata ulaska u metafizički svet tu su otvorena kao spona i sa onom dimenzijom pisma Aninog oca, Aleksandra Ristovića, koja ga je vazda vodila negde, „nevidljivim kočijama“, tamo gde su nam bile otvorene spoznaje drugačijeg, punijeg smisla, kojima nas nisu mogli odvesti samo „loši sporazumi“ i potpuna predaja svetu čulnosti.

Tamo gde su generacijski ispisnici pesnikinje nastojali da ostvare, što uverljivije, gotovo mimetičke slike vidljivog, ili citatnu gradnju pojednostavljeno govornog, kao odraz savremenosti, i svog trenutka, Ana Ristović, ne mimoilazeći ni za tren čitanje znakova vremena i kulture, putuje kroz to zgusnuto i nečitko pismo naših bivanja, tražeći druge prohode, drugi smisao. U tom pogledu ona kao da nosi odlike mudrih, modernih klasika poezije. Poput Norvežanina Rolfa Jakobsena (1907–1994), koji u svojoj poeziji podjednako čuva

crte modernosti, koliko tihu molitvu da mu bude podaren „jezik snova“. U jednoj od svojih antologijskih pesama (u engleskom prepevu poznatoj pod nazivom „As they sleep“) on kaže:

*Svi ljudi postaju deca kada spavaju,
nema tada u njima ratova,
šire ruke i dišu
u mirnom ritmu darovanom od neba.*

U jednakosti vođa i vojnika, kažu stihovi dalje, slugu i gospodara, „zvezde budno motre / a izmaglica obavlja nebo“. „U tih nekoliko sati niko nikome ne čini zla. / I kada bismo samo mogli govoriti jedno drugom / kada su nam srca poluotvoreni cvetovi. / Reči bi, poput zlatnih pčela navirale.“ Taj zlatni čas moguća je, sanjana retkost, sačuvana negde u detinjstvu snova, apsolutnom skladu mira i moći prenošenja njegove čiste punoće otvorene drugima, saopštive pritom rečima. Rečima poreklom iz snova. Iz *nevidljive*, zaboravljene, čudesne i nevine čistote, koju valja naučiti, obnoviti, i sačuvati. Otuda i završni, molitveni stih Jakobsena, koji kaže: „Bože, nauči me jeziku sna“ (*God, teach me the language of sleep*).

U ovom snu je ovekovečen, zauvek sačuvan i onaj „Anđeo čuvar“ („Guardian Angel“) – kome Jakobsen posvećuje upečatljivu, antologijsku pesmu – onaj najbliži prijatelj, koji se voli oduvek, mada se za njega i ne zna. Onaj koji „polaze svoje usne na tvoje srce“. I tako blisko stihovima Ane Ristović – onaj koji čini da blistavo procveta tama, i za slepe. Onaj pomagač dakle, tako potreban stvarnostima, iz koje su odbegli, „emigrirali“, čak i snovi. Prema engleskoj verziji pesme Roberta Blaja (Robert Bly), to je „treća ruka“, „druga, bela senka“, / koju ne možeš prihvatiti / a koja te nikad ne zaboravlja“. („I am your third arm, your second / shadow, the white one, / whom you cannot accept, / and who can never forget you“). Odmor od stvarnosti, predah, koji kao da i u nova vremena posvedočuje Heraklitovo „Što budni gledamo jeste smrt, što u snu, jeste život“. Jer utkan u zbilju pesme, jezik snova jeste upravo unutrašnji govor, „pun život“, na koji se oslanja Ana Ristović, u kome postoji „netraženi anđeo“, koji pomno prati i pamti sve ono što čini osetljivu zonu pesničke intime, taj posve interiorizovani svet, koji bi, bez ovog drugog, pritajenog glasa, i njegovog ohrabrenja, možda ostao zauvek zatajen, nem.

Ova posvećena unutrašnjost pesničkog bića izvor je izoštrenijih doživljaja, punije svesti o događajnom, tekućem, istorijskom – tajna nasleđenog pamćenja plodonosnih, okrepljujućih vizija, i nade da se iz okvira zadatih okolnosti, stešnjenih sobica postojanja, konfliktnih relacija, može više i dalje, u novu plodotvornost pesme. To je, zapravo, unutrašnji kompas bića, merač otkucanja srca i zbilje. On je taj koji presudno formira pesničko, ali i Anini poetsko oko i čulo. Iako se u zbirci *Uže od peska* pesnikinja odlučila na brojne reference koje svet umetnosti, poezije, filma, slikarstva, uvode u njen lični život i intimni svet, na drugom mestu će naglasiti koliko „misli na stvarni život“. Pesnički doživljaj, iz optikuma i osećaja unutarne svetla, tako jeste onaj najobuhvatniji, prekognitivni, spoznajni i senzitivni domen njenog pesničkog bivanja – u stvaralačkoj pobudi to je realnost bez granice, ali i pesnički merač u mislima i emociji, ona, u slici ili podtekstu, mera ostvarive celine, dosegnuto, uslov-

no, moguće, sve – pa i smer kojim putuje „Priča koja traži izgubljeno“ ili, naslut velike tajne „pronalaženja doma“, (*Uže od peska*, 25), mesta ispunjenja, koje prevazilazi strah pred odajom „iz koje se izašlo, / zastavši / pred vratima / u senci poništenja“ (*Uže od peska*, 61). Jer na tom pragu je anđeo sa senkom, a senka pak onaj ubičajeni, u većini slučajeva raskinuti ugovor sa sećanjem, sa poreklom bića i stvari. Dok spram toga postoji u Aninoj poeziji diskretno dočarana posebna zona prisećanja, referenci na stvarnost koja dopunjuje realno, dodaje imaginarnu crnu, notu sentimenta koja podseća na sa-pripadnost Životu, velikom, ujedinjenom postojanju moćnog, primarnog reda, kao obnovljeni „ozon zavičaja“ kojim diše poezija, spontano se opirući narastajućoj fragmentarizaciji, koja od svakoga trenutka načini novi fragment, udaljavajući se od punoće „sna“, sugerišući iskidanost, procepe i vazda isti smisao, heraklitovsku „smrt“. Ona krošnja letećeg stabla iz Anine pesme, ili sama cvast nevidljivog, koja nas odnekud pamti i u zarobljenosti svetom podseća na svoje neistražene prostore, svoju sabratsku ruku. I kada kaže, u sličici od nekoliko stihova, o svakodnevnom deljenju hleba sa najbližim: „Meni korica, / A., / Tebi sredina“ (*Život na razglednici*, ciklus *Sobne muve – severozapad*) – nema tu ni trunke prigovora – jer će pesnikinja do te bešumne, hranjive sredine, svakako doći, svojim putem, i sama. Kao do nasušnosti koja hrani.

Postoji ta nezaboravljena dobrota ljubavi u mnogim pesmama Ane Ristović, posebno utkana u životnu dramatiku novijih pesama – stihova koji dočaravajući dodir ruku govore da ništa od te lekovite hrane ljubavi nije zaboravljeno, čak ni u bolesničkom ukleštenju prinudom bolesti zaboravljanja – Alchajmerom, bolešću pojedinca, ali u pesnikinjinov viziji i opšte bolesti sveta u kojem „sve više moraš da znaš / a sve manje pamtiš“, njene pesme „Nezaboravljeno“, ili pak onog bolno lekovitog zagrljaja osetljivih i nedužnih, kojima je sve uskraćeno, iz surovo zbiljske, čak dokumentarističke pesme o Kete Kolvic (1867–1945), iz berlinskih zapisa Ane Ristović u zbirci *Ruke u rukama*, koja je u Prvom svetskom ratu izgubila sina, a u vreme nacizma – zabranama – čak i mogućnost da radi. A tom prostoru trajne tišine Kete Kolvic, gde moguć je i susret nemogućeg, „sve je zagrljaj / čvrst i težak i trajno blizak kao zemlja / Ruke koje bi da obuhvate više od tela – / da sačuvaju ili povrate život / i svet što trajno izmiče / uvek nekuda izvan.“ Izvan svakog zla.

A možda ta, безусловna dobrota, ipak negde i postoji. Promine, kao pesma, koja, to najbolje znaju posvećenici poezije, i teši i leči. Jednu malu životno-poetičku viziju takvog katartičnog i lekovitog delovanja, malog životnog čuda, ovaploćenog u čistom božjem stvorenju, u belom klupku bezazlenosti jednog kućenceta (pesma „O keruši“, iz nove zbirke) ima upravo onu izmiriteljsku ulogu svih i svakoga, iz Jakobsenove pesme o snu. Ona je, u svom neprikriveno metaforičnom smislu, ove male i nezaboravne Anine ode dobroti, u isto vreme oličenje Pesme.

Čistote koja promine svetom, primajući ga, bez predumišljaja i predubedenja, čisto. I stoga lekovito. Jer „Moja mala keruša“, kažu stihovi, „nije samo pas / ona je i drvo, / putujući bonsai (...) sitnim vezom belih koraka pošumljava betonska dvorišta, / dečja igrališta, / jektičave parkove, puste parkinge / i svaku pomisao na ništa. // Moja mala keruša nije samo pas / ona je i pesma; / svako drvo kraj kojeg prođemo (...) dugim korenastim koracima /

prati nas u šapu i stopu / spuštajući hlad / baš tamo gde treba, / baš tamo / gde lavež sme-
ni tišina.“ „Dugi korenasti koraci“ tako postaju jedno, sa letećom krošnjom stabala iz Tuskula.

Dobrota je, tamo gde postoji, neozlediva, potpuna, uvek i svuda. I dvojni arhetip njene prvobitne čistote spojene sa pojmom pesme, pesnikinju u stupu prati, iz knjige u knjigu, promovišući ga na način na koji potvrđuje koliko je potrebna svetu, i koliko je bez nje, težak i nesavladiv zjap nedostajućeg, čak i kada ga vreme guta u kašičicama svakodnevlja gutljajima rashlađene koka-kole, dok se žitelji ovovremenih višespratnica vraćaju izvečeri u pustinjske osame, tamo gde vreba neukinuta i nezalečena pomisao „na ništa“.

Promoviše ga, zapravo, afirmišući najplemenitiji vid govora savremene poezije.